

- ŠANSKIJ = *Этимологический словарь русского языка*. Выпуск 1–11 (А–Н). Под ред. Н. М. Шанского. Издательство Московского университета, Москва. 1963–2014.
- SSRLJa. = *Словарь современного русского литературного языка* 1–17. Издательство Академии наук СССР, Москва–Ленинград, 1950–1965.
- ŠVEDOVA 2011. = *Толковый словарь русского языка с включением сведений о происхождении слов*. Отв. ред. Н. Ю. Шведова. Издательский центр «Азбуковник». Москва.
- SzT. = *Erdélyi magyar szótörténeti tár* 1–14. Főszerk. SZABÓ T. ATTILA etc. Kriterion Könyvkiadó etc., Bukarest etc., 1975–2014.
- TESz. = *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* 1–3. Főszerk. BENKŐ LORÁND. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967–1976.
- TOLCSVAI NAGY GÁBOR 2007. *Idegen szavak szótára*. A magyar nyelv kézikönyvtára 2. Osiris Kiadó, Budapest.
- TÓTFALUSI ISTVÁN 2009. *Klasszikus szócsaládfák. Nyelvünk görög és latin eredetű szavai*. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 96. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- URES. = *Український радянський енциклопедичний словник* 1–3. Гол. ред. М. П. Бажан. Голов. ред. УРЕ АН УРСР, Київ, 1966–1968.
- UŠAKOV = *Толковый словарь русского языка* 1–4. Под ред. Д. Н. Ушакова. ОГИЗ; Гос. изд-во иностр. и нац. слов., Москва, 1935–1940.
- VZ. = *Vörös zászló*. Az UK(b)P berehovói körzeti bizottsága, valamint a dolgozók képviselői Kárpáton túli területi, berehovói körzeti szovjetének lapja. 1945–1990.

Lektórium

In this paper, we deal with the word *lektórium* ‘lectorium’. The word, of Neo-Latin origin, had ecclesiastical connotations in the Hungarian language, and denoted the sanctuary of the early Christian church. In Transcarpathian Hungarian language varieties, on the other hand, the word *lektórium* was known and used as a Russian development as one of the most important tools of Soviet party propaganda dissemination, as the equivalent of Hungarian “social education” groups.

Keywords: *lektórium*, Transcarpathian Hungarian language, Transcarpathian Hungarian language varieties, homonyms, Christian church, Soviet propaganda.

GAZDAG VILMOS

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

A *szoplat* ’*szoptat*’ tájszóról

A *szoplat* ige köznyelvi értelmező szótárainkban (pl. ÉrtSz., ÉKsz.², ÉrtSz.+) nem található. A TESz.-ben sincs erre írásos adat. Ez a ritka előfordulását, archaikus szavunk elsősorban a dél-dunántúli tájszavaink közé tartozik (ÚMTsz. 5: 204, illetve az újabb regionális tájszótárakban: AmTsz. 380, BoTsz. 269, HhSz. 215, VöTsz. 444; vö. még SzlavSz. 3: 130), a köznyelvivel megegyező jelentéssel (’anya gyermekét, állat kölykét emlőjéből táplálja’). A *szoptat* műveltető ige alaktani változatának tűnik, így akár alak-

morfematikai tájszónak is tekinthetjük. Nyelvjárásaink többségében a 20. századi megfelelője: *szoptat* (vö. MNyA. 486., RMNyA. 2512.: *szoptatja*).

Különleges a *szoplat* morfológiai szerkezete is. KISS JENŐ szerint (1982: 139) a szinonim képzők közé tartozóan a *-TAT'*: *-LAT'* műveltető képző. A *-lat* képzőt SZABÓ JÓZSEF (1986: 148) – talán a *koslat*-félékre gondolva (bár ebben nem a *kos* főnév van) – a denominális képzők közé sorolja, azzal a megjegyzéssel, hogy „nem termékeny képző”.

A *szo(ik)* hangutánzó igei töből képzők hozzátoldásával létrejöhetnek ma is igék (*szopogat*, *szoptat*, *szophat*), igenevek (*szopó*, *szopni*, *szopva*) és névszók (*szopós*, *szoptatós*, *szopóka*, *szopás*). A nyelvjárásokból még számos származéka kimutatható: *szoppint*, *szopít*, *szopacsol*, *szopogál* (TESz. 3: 783). Hasonló alakulásmódok figyelhetők meg a *caflat* szócsaládjához tartozó szavakban: *cablat*, *ceblet*, *ceflet*, *szeplet*; *cafát*, *cefet*, *cafka*, *cáfól*, *cafra* (TESz. 1: 407 és ÚMTsz.). – A *szoplat* igéből keletkezett további tájszavak: *szoplató*, *szoplatós*, *szopli*, *szoplyos* (ÚMTsz 5: 205).

Ha a *koslat* szavunk a *-lat/-let* képzőbokkal alakult, akkor a *szoplat* képzőjét is annak tekinthetjük. Elemei: az *-l* gyakorító képző és az *-at/-et* műveltető képző. A *koslat* igéhez hasonló szerkezetű és jelentésű igénk több is van. Ilyenek: a népnyelvi *baklat* 'koslat', *bislet* 'ide-oda járkál', 'párosodik <állat>', *fislat* 'jön-megy', *feslet* ~ *fislet* 'ide-oda járkál' (TESz 2: 587). A nyelvújítás élesztette fel az elavult, homonim deverbális nomen funkciójú *-lat/-let* képzőt: *bizonylat*, *magaslat*, *karcolat*, *szigorlat*, *vázlat*. A *-lat* deverbális verbumképzői szerepéről nem találtam adatokat a korai nyelvelmékek szövegeiben.

A *szoplat* szó történetéről keveset tudunk. Alapszava, a *szo(ik)* ige legkorábban személynévi származékban maradt fenn: 1360: „Nicolao *Zopus* dicto” és 1386: *Zopus*. Későbbi származékszavakban l. még: 1493 k.: *zoptathaad*, 1577 k.: *zoptatos*, 1636: *szopós* malac (TESz 3: 782).

NYAKAS GIZELLA nyugalmazott iskolaigazgató küldte dolgozatomhoz az alábbi érdekes adatokat: „A *szoplat* igét Győrben (Tolna megyei község) is használták. Ma már csak az én korosztályom (70 évesek), illetve a nálunk idősebbek ismerik. Csak az állatok kapcsán használták, pl. *kiment megszoplatni a borgyut*, de határozottan szóltak, ha valaki így fogalmazott: pl. *megszoplatja a kisbabát*. Nem illett ilyent mondani! Azt hiszem, nem azonos jelentésüként használták a két igét. Amikor a kisborjú már tudott szopni, akkor a *tehen* *szoptatta a borgyut*, és nem *szoplatta*, de amikor a gazda szopni vitte a borjút a tehenhez, akkor *szoplatta*.” – A győrei adatok azt jelzik, hogy a *szoplat* : *szoplat* alakkettőségben a szóalakok elkülönülése ebben a faluban végbement, s valószínűleg ez megtörténhetett másutt is. A *szoplat* : *szoptat* alakkettőség a baranyai Hegyháton és a Völgyében máig megőrződött, de a *szoplat* alak visszaszorulóban van. A *szoplat* jelentésében korábban Győrben két árnyalatot tudtak elkülöníteni: a) ' <tehen vagy disznó> szoptatással (szoptatással) táplálja kicsinyét' és b) ' <személy> borjával szoptatja a tehenet'. A két jelentésben a szemléletmód nem azonos. A cselekvés műveltető tartalma a b) jelentésben dominánsabb.

A *szo(ik)* ige – alapjelentését megtartva – a szlengben is megjelent; és sajátos, a szexualitással is kapcsolatos mellékjelentéssel bővült (l. a *szo*, *szopás*, *szopat*, *szopatás* címszavakat PARAPATICS ANDREA könyvében, 2008: 109)! Úgy is felfoghatjuk, hogy a *szo*, *szopás*, *szopatás* szavaink neutrális hangulati értéke megváltozott a fiatalok

körében; ugyanis ezek a bizalmas beszédben is a durva (közönséges, sértő, vulgáris) konnotációjú szavak közé tartoznak.

Néprajzi vonatkozás (hiedelem) a *szoplat* igével kapcsolatosan: *Áolmáobá szoplát, rosszát jelent* (SzlavSz. 3: 130).

Hivatkozott irodalom

- AmTsz. = PESTI JÁNOS, *Alsómocsoládi tájszótár*. K. n., Alsómocsolád, 2008.
- BoTsz. = PESTI JÁNOS – DOMJÁN JOHANNA, *Bodai tájszótár. Községünk szókinccse és népi műveltsége*. Boda Község Önkormányzata és a Boda Községért Közalapítvány. Boda, 2018.
- ÉKsz.² = *Magyar értelmező kéziszótár*. Főszerk. PUSZTAI FERENC. 2., átdolgozott kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003.
- ÉrtSz. = *A magyar nyelv értelmező szótára* 1–7. Főszerk. BÁRCZI GÉZA – ORSZÁGH LÁSZLÓ. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1959–1962. [Elektronikus kiadások: Arcanum Adatbázis Kft., Budapest, 2004.; In: *Arcanum DVD könyvtár 6. – Lexikonok, adattárak*. Arcanum Adatbázis Kft., Budapest, 2004.]
- ÉrtSz.+ = *Értelmező szótár+. Értelmezések, példamondatok, szinonimák, ellentétek, szólások, közmondások, etimológiák, nyelvhasználati tanácsok és fogalomköri csoportok* 1–2. Főszerk. EÖRY VILMA. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2007.
- HhSz. = DALLOS NÁNDOR – PESTI JÁNOS 1999. *Hosszúhetényi szótár*. Hosszúhetényi Honismereti Füzetek 3. Nemes János Általános Művelődési Központ, Hosszúhetény.
- KISS JENŐ 1982. *A rábaközi Mihályi nyelvjárásának hang- és alaktana*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- MNyA. = *A magyar nyelvjárások atlasza* 1–6. Szerk. DEME LÁSZLÓ – IMRE SAMU. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1968–1977.
- PARAPATICS ANDREA 2008. *Szlengszótár. A mai magyar szleng 2000 szava és kifejezése fogalomköri szinonimamutatóval*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- RMNyA. = *A romániai magyar nyelvjárások atlasza* 1–11. Gyűjt. MURÁDIN LÁSZLÓ. Szerk. JUHÁSZ DEZSŐ. Magyar Nyelvtudományi Társaság, [3–11.] Magyar Nyelvtudományi Társaság – Pharma Press Kiadó, Budapest, 1995–2010.
- SZABÓ JÓZSEF 1986. *A nagykoványi nyelvjárás*. Béri Balogh Ádám Megyei Múzeum, Szekszárd.
- SzlavSz. = PENAVIN OLGA, *Szlavóniai (kórógyi) szótár* 1–3. Forum, Újvidék, 1968–1978.
- TESz. = *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* 1–3. Főszerk. BENKŐ LORÁND. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967–1976. + *Mutató*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1984.
- ÚMTsz. = *Új magyar tájszótár* 1–5. Főszerk. B. LÖRINCZY ÉVA. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979–2010.
- VöTsz. = PESTI JÁNOS – MÁTÉ GÁBOR, *Völgységi tájszótár. Vidékünk tájszavai és népi műveltsége*. Pécs, 2018.

PESTI JÁNOS